

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA W MIEŚCIE

WARSZTATY STUDENCKIE

Magdalena Rzeszotarska – Pałka
dr inż. arch.

Politechnika Szczecińska
Wydział Budownictwa i Architektury
Katedra Architektury Współczesnej, Teorii i Metodologii Projektowania

STRESZCZENIE

Waloryzacja przestrzeni publicznej miasta i opracowanie wytycznych projektowych niezbędnych dla wykreowania harmonijnego wnętrza miejskiego stały się tematem warsztatów *Public Spaces in the City*, przeprowadzonych w maju 2008 na Akademii Rolniczej w Szczecinie.

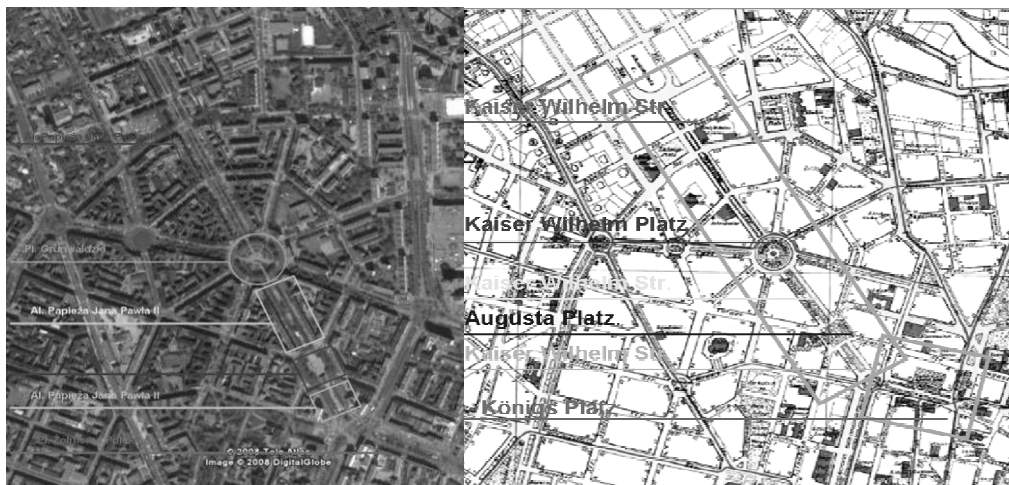
WPROWADZENIE

Obecnie wartość przestrzeni, zarówno otwartej czy też terenów zieleni, jak i przestrzeni miejskiej, która otacza każdego człowieka podlega ciągłym ocenom. Wyjątkowe walory historycznej przestrzeni miast, ukształtowanej nierzadko w wyniku długotrwałych i nawarstwiających się procesów rozwojowych są niezaprzeczalne. Jednakże, ciągłe i dynamiczne zmiany historycznego krajobrazu kulturowego dużych miast winny być szczegółowo rozpoznawane i oceniane. Stan współczesnego krajobrazu wymaga opracowania metod, które mogłyby przyczynić się do ochrony wartości historycznych oraz estetycznych przed degradacją związaną z ciągle rosnącymi wymaganiami i stylem życia współczesnych mieszkańców miast. Szczególnie ważnym jest uświadomienie wszystkim uczestnikom procesu projektowego i decyzyjnego oraz późniejszym użytkownikom przestrzeni publicznej miasta faktu, że krajobraz może posiadać nie tylko wartość ekologiczną, ale również wartość estetyczną, historyczną, emocjonalną czy wreszcie – tak istotną dzisiaj – rynkową. Przestrzeń publiczna w centrach miast stanowi miejsce spotkań mieszkańców, a także osób z zewnątrz, jest „sceną” dla przejawów ich aktywności społecznej, kulturalnej, czy też gospodarczej, a jednocześnie miejscem pracy i zamieszkania. W tym kontekście, jednym z najbardziej istotnych problemów związanych z projektowaniem, ale również i późniejszym użytkowaniem miejskiej przestrzeni publicznej jest kreacja odpowiednich pod względem

funkcjonalnym i estetycznym wnętr architektoniczno – krajobrazowych. Problem ten był poruszany już przez wielu autorów¹, także w kontekście edukacji przyszłych projektantów – w tym miejscu należałoby zacytować prof. Wojciecha Kosińskiego: „Współczesne, rzetelne a zarazem efektywne nauczanie architektury krajobrazu, zwłaszcza tej, która dotyczy kształtowania wnętr urbanistycznych jest dzisiaj sprawą wielkiej wagi, a niestety w wielu nawet renomowanych uczelniach zagranicznych jest zaniedbana lub wręcz nie istnieje. Rodzi to niebezpieczne, zwłaszcza w świetle aktualnej mody na powrót „twardego” modernizmu, ignorowanie spraw kontekstu, skali, ciągłości kulturowej, kontynuacji *genius loci*.”² Autor zwraca również uwagę na wielką rolę, jaką odgrywa w nauczaniu młodych adeptów architektury krajobrazu, czy też architektury, przygotowanie ich do wykonywania przyszłej profesji w duchu *pro – krajobrazowej* moralności, co powinno przyczynić się do zachowania zagrożonych degradacją krajobrazów kulturowych.

WARSZTATY – PRZESTRZEŃ PUBLICZNA W MIEŚCIE

Waloryzacja przestrzeni publicznej miasta i opracowanie wytycznych projektowych niezbędnych dla wykreowania harmonijnego wnętr miejskiego jako miejsca integracji społecznej stały się tematem projektowych warsztatów studenckich *Public Spaces in the City*, przeprowadzonych w maju 2008 jako jedna z pięciu części Intensywnego Programu Erasmus na Akademii Rolniczej w Szczecinie³. W warsztatach projektowych uczestniczyli studenci kierunków: architektura krajobrazu oraz eko-turyzm.

Ryc. 1. Szczeciński „Złoty Szlak” – dzisiaj (zdjęcie satelitarne) i w roku 1884.

¹ m.in.: J. Bogdanowski, *Metoda jednostek i wnętr architektoniczno-krajobrazowych (JARK-WAK) w studiach i projektowaniu*, Kraków 1999; A. Böhm, „Wnętrze” w kompozycji krajobrazu. Wybrane elementy genezy porównawczej i zastosowań pojęcia, Kraków 2004, B. Czarniecki, *Plac rynkowy współczesnego małego miasta w Polsce*, Białystok 2003

² W. Kosiński, *ABC adepta architektury krajobrazu*, III Forum Architektury Krajobrazu, Nowe idee i rozwój dziedziny architektury krajobrazu w Polsce, materiały konferencyjne pod red. P. Wolskiego, *Krajobrazy* 29(41), Warszawa 2000, s. 14

³ Intensive Program – IP 9/2007 Poland – *Resilience, vulnerability and sustainability in rural European environments*, koordynator projektu: dr inż. Jacek Wereszczaka, AR Szczecin. W projekcie wzięli udział studenci i naukowcy z czterech uniwersytetów: University of Applied Science of Eberswalde (Niemcy), Oulu University of Applied Science (Finlandia), University of Lleida (Hiszpania) oraz Akademii Rolniczej w Szczecinie, którzy pracowali w pięciu grupach badawczych.

Jako przedmiot opracowania projektowego został wybrany obszar zlokalizowany w samym *sercu* Szczecina, stanowiący szczególne miejsce w przestrzeni miasta – układ urbanistyczny tzw. „Złotego Szlaku”, łączący rozległe przestrzenie parkowe z tkanką miasta w jeden zwarty system miejski⁴. Został on ukształtowany w wyniku dynamicznego rozwoju miasta po zburzeniu fortyfikacji w drugiej połowie XIX w. Tereny poforteczne zostały wówczas zaprojektowane na planie opartym na zgeometryzowanej koncepcji pierścieniowego układu zabudowy z systemem gwiaździstych placów, odwołującym się do planu Paryża. Obrzeźną zabudowę ulic stanowiły kamienice czynszowe z fasadami utrzymanymi w formach charakterystycznych dla okresu historyzmu, eklektyzmu oraz secesji⁵. Główna oś kompozycyjna tej części miasta łączy Stare Miasto (wraz z Zamkiem Książąt Pomorskich) z parkiem Kasprowicza. „Złoty Szlak” rozpoczyna się na Placu Żołnierza Polskiego, gdzie kończyły się wały obwarowań miasta i rozpoczynała szczyła Fortu Wilhelm, zakończona głowicą w okolicy obecnego Placu Grunwaldzkiego. Obecnie właśnie w tym miejscu zaczyna się Aleja Papieża Jana Pawła II, dawna al. Jedności Narodowej, podzielona placami, z których pierwszy to Plac Lotników z Pomnikiem Colleonego. Między nim, a Placem Grunwaldzkim rozciąga się odcinek al. Papieża Jana Pawła II zwany Aleją Fontann. Specyficzny gwiaździsty układ pl. Grunwaldzkiego jest przede wszystkim wynikiem istnienia okrężnej, bitej drogi wokół głowicy Fortu Wilhelm, której bieg pokrywa się z dzisiejszą ulicą Wielkopolską. Drugi odcinek al. Papieża Jana Pawła II obsadzony lipami zamyka monumentalny budynek Urzędu Miasta wzniesiony w 1927 r. Oś kompozycyjna biegnie dalej poprzez Jasne Błonia im. Papieża Jana Pawła II, przechodząc dalej w Park im. Jana Kasprowicza i Las Arkoński stanowiący krańcowy fragment Puszczy Wkrzańskiej. Obecnie podejmowane są przez władze miasta działania zmierzające do przywrócenia dawnej świetności „Złotemu Szlakowi”⁶, co również przyczyniło się do wyboru tego fragmentu miasta jako odpowiedniego miejsca dla przeprowadzenia analiz dotyczących zarówno sposobu i natężenia użytkowania przestrzeni publicznej, jej walorów historycznych i estetycznych, jak również ekonomicznych i opracowania późniejszych wytycznych projektowych dla tego obszaru.

Ryc. 2. Uczestnicy warsztatów w trakcie analiz terenu opracowania (al. Papieża Jana Pawła II).

⁴ Na wyjątkową rolę „Złotego Szlaku” w przestrzeni miasta Szczecina zwracało uwagę wielu autorów, m.in. prof. Zbigniew Paszkowski, który zaliczył układ wnętrz architektoniczno – krajobrazowych tworzących „Złoty Szlak” do wnętrz miejskich stanowiących o wizerunku miasta. Por.: Z. Paszkowski, *Wnętrza miejskie*, [w:] *Przestrzeń i Forma*, nr 3/2006, Szczecin 2006, s. 131

⁵ St. Latour, *Rewaloryzacja zabytkowych miast na Pomorzu Zachodnim*, Warszawa-Poznań 1981, s. 21

⁶ m.in. konkursy urbanistyczne na zagospodarowanie poszczególnych placów i fragmentów alei wchodzących w jego skład: Aleja Fontann, Plac Lotników, Plac Żołnierza (obiekty handlowe)

Uczestnicy warsztatów otrzymali niezbędne materiały zgromadzone podczas kwerendy historycznej, przeprowadzonej wcześniej dla terenu opracowania, uwzględniające kalendarium historyczne, opis przemian przestrzennych terenu, archiwalne mapy i materiały ikonograficzne, co pozwoliło przystąpić od razu do prac analitycznych w terenie. Głównym celem tej części warsztatów było przyswojenie sobie przez ich uczestników przestrzeni miasta.

Przeprowadzono analizę obecnego sposobu użytkowania przestrzeni publicznej wszystkich sześciu placów tworzących Złoty Szlak, która została uzupełniona o analizę natężenia użytkowania (niski oraz wysoki poziom intensywności wykorzystania przestrzeni) dla czterech grup wiekowych: dzieci, młodzież, dorośli, ludzie starsi. Ocenie uczestników warsztatów zostały poddane również walory krajobrazu kulturowego terenu opracowania, a w szczególności dominanty i akcenty harmonijne oraz dysharmonijne, elementy o wysokiej wartości historycznej i estetycznej, jak również degradujące krajobraz. Końcowym elementem części badawczej stała się skrócona analiza SWOT.

Wykonanie wszystkich wymienionych analiz miało na celu nie tylko pokazanie przyszłym projektantom i użytkownikom przestrzeni publicznej w mieście, jak ważnym elementem w procesie projektowym jest często żmudna i długotrwała praca analityczna poprzedzająca samo wykonanie projektu, ale przede wszystkim umożliwienie właściwej i obiektywnej waloryzacji przestrzeni. Szczegółowe badania terenu prowadzone o różnych porach dnia pozwoliły na wybranie spośród sześciu części (placów i odcinków alei), tworzących oś kompozycyjną miasta – dwu wewnątrz architektoniczno – krajobrazowych o przeciwstawnych cechach. Plac Grunwaldzki został oceniony jako miejsce o wysokiej wartości estetycznej, intensywnie użytkowane w odpowiedni sposób, a dodatkowo bardzo atrakcyjne dla osób przybywających z zewnątrz, nie tylko ze względu na jego wyjątkową kompozycję przestrzenną i kluczową rolę, jaką odgrywa w kształtowaniu całej osi Złotego Szlaku, ale również ze względu na aspekty „socjologiczne”. Okazało się, bowiem, iż jest to miejsce, w którym osoby spoza Szczecina mogą najłatwiej obserwować wielu stałych mieszkańców miasta i różne przejawy ich aktywności (m.in. ze względu na obecność przystanków tramwajowych, miejsc do gry w szachy, często odbywające się w tym miejscu manifestacje i inne akcje społeczne, czy też kulturalne), a z drugiej strony jest to jeden z najlepszych punktów orientacyjnych w mieście, stanowiący oczywiste miejsce spotkań zarówno turystów, jak i mieszkańców.

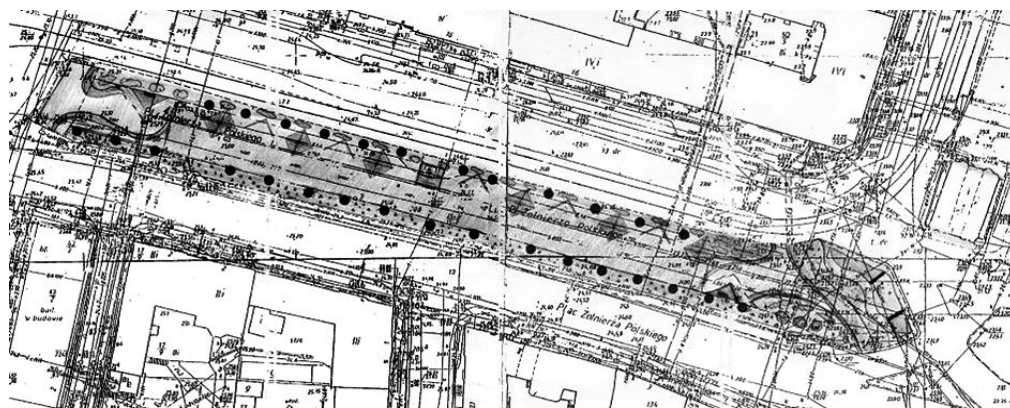

Ryc. 3. Życie codzienne na pl. Grunwaldzkim w Szczecinie.

Z kolei, Plac Żołnierza Polskiego został oceniony jako przestrzeń najmniej atrakcyjna, zaniedbana, ale posiadająca wysoką potencjalną wartość kompozycyjną, która winna

być właściwie wyeksponowana. Miejsce to zasługuje również na szczególną uwagę, ze względu na swoją specyficzną lokalizację w ciągu głównej arterii dojazdowej i wyjazdowej z miasta. Dlatego też, winno być wnętrzem reprezentacyjnym stanowiącym główny wjazd do miasta i jego wizytówkę, ale również miejscem integracji mieszkańców oraz turystów. W tym celu opracowano wytyczne projektowe, wśród których należy wymienić:

- wyeksponowanie wjazdu do miasta poprzez stworzenie reprezentacyjnej kompozycji w południowej części placu z wykorzystaniem klombów kwiatowych z roślinnością w kolorach symbolizujących barwy miasta (*Magnolia 'Soulangiana'* – symbol Szczecina, *Tropaeolum speciosum*, *Ageratum 'Hawaii Blue'*, *Hosta 'Midas Touch'*, *Spiraea japonica 'Magic Carpet'*, *Hedera helix 'Odori Bogliasco'*, *Clematis Grupa Viticella 'Madame Julia Correvon'*, *Clematis Grupa Viticella 'Ascatensis'*, *Lysimachia nummularia 'Aurea'*, *Vinca minor*) oraz elementów wodnych (basenów i fontann),
- utrzymanie charakteru „alei kwiatowej”, przy przeniesieniu punktów handlowych w kierunku wschodniej pierzei placu tak, aby wytworzyć ekran oddzielający otwartą przestrzeń od linii tramwajowej i jednocześnie wyeksponować wartościową zabudowę historyczną zlokalizowaną po zachodniej stronie placu. Nowoprojektowane obiekty handlowe winny być połączone lekkimi ażurowymi ścianami stanowiącymi podpory dla pnączy lub też miejsca dla ekspozycji informacji związanych z historią Szczecina i aktualnymi wydarzeniami kulturalnymi odbywającymi się w mieście,
- usytuowanie dwóch niewielkich obiektów gastronomicznych – kawiarni, z których rozciągać będzie się widok na Bramę Królewską oraz budynki mieszczące Muzeum Narodowe i Klub 13 Muz,
- wprowadzenie większej ilości zieleni w zagospodarowaniu wnętrza placu i wymianę istniejącej nawierzchni na wykonaną z trójkolorowej kostki granitowej.

Ryc. 4. Wstępna koncepcja zagospodarowania pl. Żołnierza Polskiego w Szczecinie zaproponowana przez uczestników warsztatów.

ZAKOŃCZENIE

W podsumowaniu należy podkreślić niezaprzeczalny walor przeprowadzonych warsztatów, jakim jest z jednej strony zapoznanie studentów z podstawowymi zasadami kształtowania wnętrza publicznych w przestrzeni miejskiej, a z drugiej – uzyskanie interesujących wyników przeprowadzonych analiz, które pozwalają stwierdzić, w jaki sposób krajobraz Szczecina jest postrzegany przez osoby odwiedzające miasto.

⁷ M. Rzeszotarska – Pałka, J. Wereszczaka, M. Rajaniemi, A. Laine, P. Pereira, A. Gamelas, A. Janisio, *Public Spaces in the City*, IP – Erasmus 28.04-9.05.2008, AR Szczecin, raport maszynopis

We wnioskach określono wyraźnie, które przestrzenie wymagają wprowadzenia zmian (Pl. Żołnierza oraz część Al. Papieża Jana Pawła II bezpośrednio się z nim łącząca), a także tych, które już dzisiaj stanowią pozytywny obraz naszego miasta (Pl. Grunwaldzki oraz odcinek Al. Papieża Jana Pawła II prowadzący do Urzędu Miejskiego).

Porównując istniejący stan zagospodarowania Placu Żołnierza Polskiego w Szczecinie z wytycznymi projektowymi zaproponowanymi przez uczestników warsztatów *Public Spaces in the City* należy stwierdzić, że mogłyby one stanowić podstawę dla opracowania projektu urbanistycznego, który w istotny sposób poprawiłby wizerunek tego miejsca. Plac ten stanowi, bowiem wnętrze urbanistyczne, które wymaga podjęcia pilnych działań zmierzających do wyeksponowania jego niezaprzeczalnych walorów kompozycyjnych i historycznych oraz podkreślenia reprezentacyjnej funkcji, jaką pełni w strukturze i krajobrazie miasta, stanowiąc jego wizytówkę tak dla mieszkańców, jak i turystów.

BIBLIOGRAFIA

- Bogdanowski J., Metoda jednostek i wnętrz architektoniczno-krajobrazowych (JARK-WAK) w studiach i projektowaniu, Kraków 1999
- Böhm A., „Wnętrze” w kompozycji krajobrazu. Wybrane elementy genezy porównawczej i zastosowań pojęcia, Kraków 2004
- Czarnecki B., Plac rynkowy współczesnego małego miasta w Polsce, Białystok 2003
- Kosiński W., ABC adepta architektury krajobrazu, III Forum Architektury Krajobrazu, Nowe idee i rozwój dziedziny architektury krajobrazu w Polsce, materiały konferencyjne pod red. P. Wolskiego, Krajobrazy 29(41), Warszawa 2000
- Latour St., Rewaloryzacja zabytkowych miast na Pomorzu Zachodnim, Warszawa-Poznań 1981
- Paszkowski Z., Wnętrza miejskie, [w:] Przestrzeń i Forma, nr 3/2006, Szczecin 2006
- Rzeszotarska – Pałka M., Wereszczaka J., Rajaniemi M., Laine A., Pereira P., Gamelas A., Janisio A., Public Spaces in the City, IP – Erasmus 28.04-9.05.2008, AR Szczecin, raport maszynopis